

Necmettin Erbakan'ın Siyaset Anlayışında Güçlü Bir Sömürü Aracı Olarak Siyonizm Vurgusu

Samet ÜNLÜ*

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Aşık Veysel MYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Sivas, Türkiye.

Makale Bilgisi

ÖZET

Geliş Tarihi: 18/03/2025

Kabul Tarihi: 21/10/2025

Yayın Tarihi: 27/12/2025

Anahtar Kelimeler:

Necmettin Erbakan
Siyaseti,
Küresel Güç,
Millî Görüş,
Siyonizm.

JEL Kodları:

Z12, P16, N45

Bu araştırma, Necmettin Erbakan'ın Siyonizm vurgusunu siyaset sosyolojisi çerçevesinde ele alarak, söz konusu söylemin Türkiye'nin iç siyasetindeki ideolojik yapılanmalara, toplumsal kutuplaşma süreçlerine, ekonomik bağımsızlık arayışlarına ve uluslararası ilişkilerdeki yönelimlere nasıl etki ettiğini analiz etmektedir. Erbakan, Siyonizm'i yalnızca İsrail merkezli bir ideolojik yönelim olarak değil, küresel düzeyde işleyen bir hegemonya ve sömürü mekanizması olarak konumlandırmıştır. Ona göre, faiz temelli kapitalist ekonomi, medya tekelleri ve uluslararası finans kurumları aracılığıyla Siyonizm, dünya siyasetini ve özellikle İslam coğrafyasını yönlendiren merkezi bir güç olarak faaliyet göstermektedir. Bu bakış açısı, Erbakan'ın Millî Görüş hareketine yön veren temel ideolojik unsurlardan biri hâline gelmiş ve özellikle muhafazakâr-milliyetçi seçmen tabanında derin karşılık bulmuştur. Araştırmada, Erbakan'ın Siyonizm söyleminin Türkiye'de seçmen davranışlarını nasıl etkilediği, siyasal kutuplaşmayı nasıl beslediği ve Batı karşıtı kolektif bilinç inşasında nasıl bir işlev gördüğü çok boyutlu bir yaklaşımla tartışılmaktadır. Refah Partisi döneminde geliştirilen *Adil Ekonomik Düzen*, *Havuz Sistemi* ve D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, bu söylemin ekonomi ve dış politika boyutundaki somut yansımaları olarak ele alınmaktadır. Erbakan'ın söylemleri, bir yönüyle anti-emperyalist bir mücadele çağrısı olarak değerlendirilirken, diğer yönüyle uluslararası alanda tepki toplayan ve komplo teorileriyle ilişkilendirilen bir siyasi tutum olarak yorumlanmıştır. Araştırma, Erbakan'ın vurgusunu yalnızca tarihsel bir olgu olarak değil, günümüzde de çeşitli siyasi aktörler tarafından farklı biçimlerde yeniden üretildiği ideolojik bir miras olarak ele almaktadır. Bu söylemin İslam dünyasında emperyalizme karşı direnişi meşrulaştıran bir dil üretmesi, onun etki alanını küresel ölçekte de genişletmiştir. Bu araştırma, Erbakan'ın Siyonizm vurgusunu ekonomik, politik ve kültürel düzeylerde yapılandırılmış çok katmanlı bir ideolojik eleştiri olarak analiz ederek, bu söylemin Türkiye'deki siyasal düşünce tarihi içerisindeki yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

The Emphasis on Zionism as a Powerful Instrument of Exploitation in Necmettin Erbakan's Political Thought

Article Info

ABSTRACT

Received: 18/03/2025

Accepted: 21/10/2025

Published: 27/12/2025

Keywords:

Necmettin Erbakan's
politics,
Global power,
National vision,
Zionism.

JEL Codes:

Z12, P16, N45

This study examines Necmettin Erbakan's emphasis on Zionism within the framework of political sociology, analyzing how this discourse has influenced ideological formations in Türkiye domestic politics, processes of social polarization, quests for economic independence, and orientations in international relations. Erbakan positioned Zionism not merely as an Israel-centered ideological orientation but as a globally operating mechanism of hegemony and exploitation. According to him, through interest-based capitalist economics, media monopolies, and international financial institutions, Zionism functioned as a central power shaping world politics and particularly directing the Islamic geography. This perspective became one of the core ideological components guiding Erbakan's Millî Görüş movement and found deep resonance especially among conservative-nationalist constituencies. The study discusses, with a multidimensional approach, how Erbakan's discourse on Zionism influenced voter behavior in Türkiye, fueled political polarization, and served as a tool for constructing an anti-Western collective consciousness. The Just Economic Order (Adil Ekonomik Düzen), the Pooling System (Havuz Sistemi), and the Developing-8 Organization for Economic Cooperation, developed during the Welfare Party era, are examined as concrete reflections of this discourse in the domains of economy and foreign policy. Erbakan's statements have been interpreted, on the one hand, as a call for an anti-imperialist struggle, and on the other hand, as a political stance criticized internationally and often associated with conspiracy theories. This research treats Erbakan's emphasis not only as a historical phenomenon but also as an ideological legacy that continues to be reproduced in different ways by contemporary political actors. The fact that this discourse has produced a language legitimizing resistance against imperialism in the Islamic world has also expanded its sphere of influence on a global scale. By analyzing Erbakan's emphasis on Zionism as a multilayered ideological critique structured across economic, political, and cultural dimensions, this study aims to reveal the place of this discourse within the history of political thought in Türkiye.

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Ünlü, S. (2025). Necmettin Erbakan'ın Siyaset Anlayışında Güçlü Bir Sömürü Aracı Olarak Siyonizm Vurgusu. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 209-224. DOI: 10.51124/jneusbf.2025.114

*Sorumlu Yazar: Samet ÜNLÜ, samettunnlu@gmail.com

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

GİRİŞ

Siyaset sosyolojisi, toplumsal yapıları, güç ilişkilerini ve ideolojilerin toplum üzerindeki etkilerini inceleyen temel disiplinlerden biridir. Bu çerçevede, modern dünyada hegemonik güçlerin ekonomik ve politik mekanizmaları nasıl şekillendirdiğini irdelemek, ulusal ve uluslararası siyasal dinamikleri anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de modern siyaset düşüncesi içerisinde, küresel güç ilişkilerine yönelik özgün analizler sunan aktörlerden biri hiç kuşkusuz Necmettin Erbakan’dır. Erbakan, siyasi kariyeri boyunca yalnızca Türkiye’nin iç politik dengelerine değil, aynı zamanda küresel ölçekteki hegemonik düzenlere dair kapsamlı eleştiriler geliştirmiştir. Bu eleştirilerde Siyonizm, onun siyaset anlayışının en merkezi kavramlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erbakan’a (2019) göre Siyonizm, dar anlamda İsrail politikalarına veya Yahudi ulusçuluğuna indirgenemez; uluslararası finans sistemleri, medya tekelleri, kültürel araçlar ve siyasal kurumlar aracılığıyla işleyen küresel bir tahakküm mekanizmasıdır. Erbakan’ın (2019) ifadesiyle, “Bugün dünyada insanlığın karşı karşıya kaldığı zulmün, sömürünün ve adaletsizliğin kaynağı Siyonizm’dir”. Bu nedenle Erbakan, kapitalist düzenin temel işleyiş mantığını Siyonizm ile ilişkilendirmiş ve özellikle faiz mekanizması üzerinden kurulan küresel sömürü düzenine dikkat çekmiştir. Bu perspektif, yalnızca ekonomik değil; siyasi, kültürel ve hukuki alanlarda da alternatif bir düzen arayışını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda geliştirdiği “Adil Düzen” modeli, ekonomik boyutlarının yanında toplumsal, hukuki ve siyasal boyutlarıyla da Batı merkezli küresel sisteme karşı kapsamlı bir alternatif olarak kurgulanmıştır (Erbakan, 2022b).

Erbakan’ın Siyonizm’e yönelik bu yaklaşımı, destekçileri tarafından bağımsızlık mücadelesinin teorik temeli olarak değerlendirilirken; muhalifleri tarafından ise sıklıkla “komplo teorisi” olarak nitelendirilmiştir (Mert, 2007). Bu durum, Erbakan’ın siyasal söyleminin Türkiye’de yarattığı çift yönlü etkinin altını çizmektedir. Bir yandan geniş muhafazakâr ve İslamcı kesimler üzerinde güçlü bir mobilizasyon etkisi yaratmış; öte yandan Batıcı ve seküler çevrelerde sert eleştirilere yol açmıştır (Çarkoğlu & Rubin, 2006). Dolayısıyla Erbakan’ın söylemleri, siyaset sosyolojisi açısından yalnızca ideolojik bir duruş değil, aynı zamanda toplumsal kutuplaşma ve siyasal mobilizasyon süreçlerini anlamak için de kritik bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Bu araştırma, Erbakan’ın Siyonizm vurgusunu siyaset sosyolojisi bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada Erbakan’ın konuşmaları, yazıları ve siyasal uygulamaları birincil veri olarak ele alınmakta, ayrıca ikincil kaynaklardaki değerlendirmelerden de yararlanılmaktadır. Literatürde, Erbakan’ın İslamcılık içerisindeki yeri üzerine pek çok çalışma bulunmasına rağmen (Bora & Gültekinil, 2004; Yavuz, 2005b), onun Siyonizm algısının çok katmanlı boyutları –ekonomik, kültürel ve siyasal sistematik olarak ele alınmamıştır. Bu araştırma, söz konusu boşluğu doldurmayı hedeflemekte, Erbakan’ın vurgusunun Türkiye iç siyaseti, uluslararası ilişkiler ve toplumsal mobilizasyon üzerindeki etkilerini bütünlüklü bir biçimde değerlendirmektedir.

İlk olarak, siyaset sosyolojisi bağlamında güç, sömürü ve hegemonya ilişkileri tartışılacaktır. Ardından, Siyonizm’in tarihsel gelişimi ve günümüzdeki rolü ele alınacak, bu çerçevede Erbakan’ın siyaset anlayışı ve Siyonizm algısı analiz edilecektir. Sonraki bölümde, Erbakan’ın söyleminin iç ve dış politikaya yansımaları ile pratik uygulamaları tartışılacak, nihayetinde bu söylemin Türkiye’deki sosyo-politik etkileri değerlendirilecektir. Sonuç bölümünde ise Erbakan’ın Siyonizm eleştirisinin, günümüz siyasal düşünce tarihi açısından ne tür bir ideolojik miras bıraktığı ortaya konacaktır.

Siyaset Sosyolojisi Bağlamında Sömürü ve Güç İlişkileri

Tarih boyunca toplumsal yapılar güç mücadeleleri çerçevesinde şekillenmiş, egemen sınıflar ve devlet aygıtları, toplumsal düzenin sürdürülmesini kendi çıkarları doğrultusunda sağlamak amacıyla farklı mekanizmalar üretmiştir. Bu noktada güç, yalnızca askeri üstünlük veya fiziksel zorlama ile sınırlı

değildir; ideolojik hegemonya, ekonomik tahakküm ve politik manipülasyon gibi daha incelikli araçlarla da toplumsal ilişkilerde kendisini göstermektedir (Foucault, 2019). Weber'in (2023) gücü, bir aktörün diğerlerinin iradesini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme kapasitesi olarak tanımlaması; Foucault'nun (2019) ise gücü, bilgi, söylem ve normlar aracılığıyla sürekli yeniden üretilen bir olgu olarak görmesi, bu çok boyutluluğu ortaya koymaktadır. Gramsci'nin (2014) hegemonya kavramı da bu çerçevede belirleyicidir; zira egemen sınıflar yalnızca baskı araçlarıyla değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik mekanizmalar aracılığıyla rıza üretmekte ve böylelikle toplumsal düzenin devamlılığını sağlamaktadır.

Bu hegemonik düzen, toplumsal normlar, medya ve eğitim kurumları gibi araçlarla bireylerin mevcut iktidar yapısını sorgulamasını engelleyerek meşruiyet kazandırmaktadır (Althusser, 2010). Modern dünyada neoliberal kapitalist ideoloji, bireysel başarı ve rekabeti öne çıkararak yapısal eşitsizliklerin üzerini örtmekte, böylelikle ekonomik sömürüyü doğal ve kaçınılmaz bir süreç gibi sunmaktadır (Harvey, 2024). Marx'ın (2019) işaret ettiği gibi kapitalist sistemin temelinde işçi sınıfının emeğinin sermaye sahipleri tarafından artı-değer elde etme amacıyla sömürülmesi yatmaktadır. Emek-sermaye arasındaki bu yapısal dengesizlik, uluslararası düzeyde daha da derinleşmekte; IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşları aracılığıyla gelişmekte olan ülkeler borçlandırılmakta, yapısal uyum politikaları ile kamu sektörü zayıflatılarak özel sermayenin güç kazanması sağlanmaktadır. Böylelikle ekonomik sömürü yalnızca ulusal düzeyde değil, küresel ölçekte kurumsallaşmış bir nitelik kazanmaktadır.

Sömürü mekanizmaları sadece ekonomiyle sınırlı değildir; kültürel ve politik boyutlarda da kendisini göstermektedir. Said'in (1998) geliştirdiği Oryantalizm kavramı, Batı'nın Doğu'yu kendi üstünlüğüne pekiştiren bir söylemle yeniden inşa ettiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kültürel sömürü, Batı merkezli ideolojik anlatıların medya ve popüler kültür aracılığıyla küresel ölçekte yayılmasıyla daha da güçlenmektedir. Hollywood sineması, uluslararası medya şirketleri ve popüler kültür ürünleri, Batı değerlerini evrenselmiş gibi sunarak kültürel homojenleşmeye yol açmaktadır. Bununla birlikte siyasal süreçler üzerindeki kontrol de politik sömürünün temel araçları arasındadır. Medya organlarının büyük sermaye gruplarının elinde toplanması, demokratik süreçlerin manipülasyonunu kolaylaştırmakta, kamuoyunun belirli yönelimlere çekilmesine zemin hazırlamaktadır (Chomsky & Herman, 1988). Bu durum, halkın iradesinin yönlendirilmesine, demokratik mekanizmaların işlevsiz hale gelmesine ve iktidarların meşruiyetlerini yeniden üretmelerine hizmet etmektedir.

Günümüz dünyasında güç ilişkilerinin yeni bir boyut kazandığı da görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu dünya düzeni, Çin ve Rusya gibi aktörlerin yükselişiyle yeniden çok kutuplu bir yapıya evrilmiş, ancak bu değişim sömürü mekanizmalarının ortadan kalkması anlamına gelmemiştir (Nye, 2023). Aksine, dijital kapitalizm ile daha sofistike bir hal almıştır. Büyük teknoloji şirketleri, algoritmalar ve yapay zekâ sistemleri aracılığıyla bireylerin tüketim alışkanlıklarını yönlendirmekte, kişisel verileri ekonomik kazanca dönüştürmekte ve böylece yeni bir veri sömürüsü modeli inşa etmektedir (Zuboff, 2021). Bu süreç, kapitalizmin yalnızca üretim ilişkilerini değil, bireylerin özel yaşamlarını ve davranışlarını da denetim altına alarak daha kapsamlı bir tahakküm ilişkisi yaratmaktadır.

Bütün bu analizler ışığında, Erbakan'ın siyaset anlayışında öne çıkan Siyonizm vurgusu, küresel güç ilişkilerinin en kritik boyutlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre, küresel kapitalist düzenin ekonomik sömürü, kültürel hegemonya ve politik manipülasyon mekanizmalarının merkezinde Siyonizm bulunmaktadır. Uluslararası finans kuruluşlarının işleyişinden medya ağlarının yönlendirilmesine, kültürel temsillerden siyasal karar alma süreçlerine kadar geniş bir yelpazede Siyonist yapılanmaların etkili olduğu görüşü, Erbakan'ın siyasal söyleminin temel taşlarından birini

oluşturmuştur. Bu nedenle sömürü, güç ve hegemonya tartışmaları, Siyonizm'in tarihsel gelişimi ve küresel düzeydeki etkileriyle birlikte ele alındığında daha bütüncül bir perspektif sunmaktadır.

Siyonizm'in Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Rolü

Siyonizm, modern dönemde ulus inşa süreçlerinin tipik bir örneği olarak ortaya çıkmış, dini bir aidiyetten çok siyasal ve ideolojik bir hareket biçiminde kurumsallaşmıştır. 19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa'da yükselen antisemitizm, Yahudi topluluklarını yalnızca kültürel olarak değil, varoluşsal anlamda da bir tehdit algısıyla yüz yüze bırakmış, bu durum Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulması fikrini güçlendirmiştir (Brenner, 2003). Theodor Herzl'in Der Judenstaat'ta dile getirdiği fikirler, bireysel bir ütopyadan çok daha fazlası olmuş, modernleşen Avrupa toplumlarında yükselen milliyetçilik dalgasının Yahudiler arasında karşılık bulmuş hali olarak siyasal bir programa dönüşmüştür (Herzl, 1997). Sosyolojik açıdan bakıldığında, Siyonizm, ulus-devlet inşasının Batılı toplumlarla sınırlı kalmadığını dini ve etnik kimliklerin de modern ulus fikrine uyarlanabileceğini göstermektedir.

Arendt (2019), Siyonizm'i Yahudilerin Avrupa toplumlarındaki marjinalleşmiş konumlarından kurtulma girişimi olarak değerlendirirken, aynı zamanda bu hareketin modernitenin sunduğu politik araçları ustaca kullandığını belirtmektedir. Yahudilerin Avrupa'daki dışlanmış konumları, yalnızca toplumsal bir sorun değil, aynı zamanda modern siyasal sistemlerin içerme ve dışlama mantığının bir tezahürüdür. Bu nedenle Siyonizm, bir yandan kimliksel güvenlik arayışının ürünü, öte yandan modern ulus-devlet paradigmasının Yahudiler tarafından içselleştirilmiş bir versiyonu olarak ortaya çıkmıştır (Anderson, 2020).

Tarihsel süreçte Siyonizm'in gelişimi, yalnızca ideolojik söylemlerle değil, aynı zamanda fiili göç ve yerleşim faaliyetleriyle somutluk kazanmıştır. Doğu Avrupa Yahudilerinin 1880'lerden itibaren başlattığı göç dalgaları, Filistin topraklarında yeni kolonizasyon pratiklerini beraberinde getirmiştir (Shafir, 1996). Bu göçler, başlangıçta dağınık ve sınırlı iken, Siyonist örgütlerin desteğiyle planlı ve örgütlü hale gelmiş, Filistin'de tarımsal yerleşim birimleri olan kibbutzlar kurulmuştur. Bu oluşumlar, yalnızca ekonomik üretim mekanizması değil, aynı zamanda ulusal kimliğin inşasında kolektif bir deneyim alanı olarak işlev görmüştür (Kimmerling, 1983).

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Siyonizm uluslararası meşruiyet kazanarak politik bir gerçekliğe dönüşmüştür. 1917 tarihli Balfour Deklarasyonu, İngiltere'nin Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasını desteklemesiyle Siyonist hareketin en önemli diplomatik zaferlerinden biri olmuştur (Khalidi, 2006). Bu deklarasyon, Batılı güçlerin Orta Doğu'yu kendi stratejik çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirmesinin bir parçası olarak da okunabilir. Sosyolojik açıdan bu durum, sömürgeci güçlerin kendi jeopolitik hesaplarını etnik-dini milliyetçilik hareketleriyle iç içe geçirerek yeni bir bölgesel düzen kurduğunu göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşı ve Holokost, Siyonizm'in politik meşruiyetini daha da artırmıştır. Avrupa Yahudilerinin soykırım tecrübesi, uluslararası kamuoyunda Yahudi devleti fikrine güçlü bir destek yaratmış, bu destek Birleşmiş Milletler'in 1947'de aldığı taksim kararıyla somutlaşmıştır (Segev, 2000). 1948'de İsrail Devleti'nin ilanı, Siyonizm'in tarihsel hedefini gerçekleştirmiş olsa da aynı anda Filistin halkı için kitlesel yerinden edilmelerin ve mülksüzleştirmelerin başlangıcını simgeleyen "Nakba"ya yol açmıştır (Pappé, 2006). Bu noktada Siyonizm, yalnızca Yahudi kimliğinin güvenlik arayışını temsil eden bir ideoloji değil, aynı zamanda bölgesel çatışmaların ve toplumsal travmaların kaynağı haline gelmiştir.

İsrail'in kuruluşuyla birlikte Siyonizm, artık bir diasporanın kimliksel ideolojisi olmaktan çıkarak, devletin resmî ideolojisi ve politikalarının dayanağı haline gelmiştir. Bu süreçte Siyonizm'in uluslararası politik sistemdeki rolü de belirginleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Soğuk Savaş döneminde İsrail'i stratejik bir müttefik olarak görmesi, Siyonizm'in Batı ittifakının ayrılmaz bir parçası haline gelmesine zemin hazırlamıştır (Chomsky, 1999). Böylelikle Siyonizm, yalnızca bir ulus

inşa projesi değil, aynı zamanda küresel güç ilişkilerinin örgütlenmesinde etkili bir ideolojik unsur haline gelmiştir.

Günümüzde Siyonizm, farklı boyutlarda tartışılmaktadır. Sand (2009), modern Siyonizm'in ulus inşa edici işlevinden uzaklaşıp, İsrail merkezli çıkarları önceleyen bir küresel ideolojiye dönüştüğünü öne sürmektedir. ABD ve Avrupa'daki Yahudi lobilerinin politik karar alma süreçlerindeki etkisi, Mearsheimer & Walt'un (2007) belirttiği gibi, uluslararası siyasetin doğrudan yönlendirilmesine varan bir güç kapasitesi yaratmıştır. Bu durum, Erbakan'ın söylemlerinde de altı çizildiği üzere, Siyonizm'in yalnızca İsrail devletinin politikalarıyla sınırlı bir ideoloji olmadığını; finans, medya, kültür ve siyaset alanlarında küresel ölçekte etkili olan bir güç odağına dönüştüğünü göstermektedir.

Dijital çağda ise Siyonizm'in etki biçimleri daha çok ideolojik söylem ve kamuoyu yönlendirmeleri üzerinden görünür hale gelmiştir. Özellikle sosyal medya platformlarında yürütülen dijital lobicilik faaliyetleri, uluslararası kamuoyunu yönlendirme ve Filistin meselesine dair algı oluşturma süreçlerinde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır (Peled, 2015). Bu durum, Zuboff'un (2021) işaret ettiği gözetim kapitalizmi çerçevesinde, dijitalleşmenin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda politik ve ideolojik tahakküm mekanizmaları açısından da işlevsel olduğunu göstermektedir.

Bugün Siyonizm'in en somut etkileri, Filistin topraklarında yaşanan çatışmalar üzerinden gözlemlenmektedir. Gazze'de yıllardır süren abluka ve periyodik askeri operasyonlar, insani bir kriz yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda küresel siyasetin güç ilişkilerini de yeniden gündeme getirmektedir. Butler (2012), Filistin'de yaşananların yalnızca bölgesel bir çatışma değil, küresel ölçekte adalet, eşitlik ve insan hakları tartışmalarının merkezinde yer alan bir mesele olduğunu vurgulamaktadır. Gazze'deki yıkımlar, Siyonizmin günümüzde yalnızca bir ideoloji ya da ulusal hareket değil, bunun yanında devlet şiddeti, güvenlik söylemleri ve küresel güç dengeleriyle birleşmiş bir pratik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, uluslararası kamuoyunda artan tepkilerle birlikte Siyonizmin artık sadece Yahudi kimliğini temsil eden bir ideoloji değil, aynı zamanda küresel kapitalist sistemin en tartışmalı aygıtlarından biri olarak görülmesine yol açmaktadır.

Siyonizm'in tarihsel gelişimi ve günümüzdeki etkileri, sosyolojik açıdan çok katmanlı bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bir yandan kimlik güvenliği arayışının ürünü olan bu ideoloji, öte yandan modern ulus-devlet paradigmasının, küresel güç dengelerinin ve bölgesel çatışmaların merkezinde yer almaktadır. Günümüzde özellikle Gazze'de yaşanan insani krizler, Siyonizm'in küresel siyaset ve toplumlar üzerindeki etkilerini açık biçimde göstermekte, Erbakan'ın siyaseti bağlamında vurgulanan “sömürü düzeninin” somut bir yansıması haline gelmektedir.

Necmettin Erbakan'ın Siyaset Anlayışı

Necmettin Erbakan, Türkiye siyasi tarihinde İslamcı düşüncenin en etkili isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Onun siyaseti Türkiye ile sınırlı kalmamış, İslam dünyasında da yankı uyandıran bir medeniyet tasavvurunu içermiştir. Erbakan (2020a), her fırsatta “Bizim davamız, sadece Türkiye'nin değil, bütün insanlığın saadet davasıdır” diyerek kendi siyasi mücadelesini evrensel bir boyuta taşımıştır. Erbakan'a (2020a) göre, Müslüman toplumların kurtuluşu yalnızca siyasi iktidar değişiklikleriyle değil, zihniyet dönüşümüyle mümkündür. Bu nedenle, Erbakan'ın siyasal düşüncesini anlamak için geliştirdiği Millî Görüş hareketi, ekonomik bağımsızlık söylemi ve Batı merkezli küresel sistem eleştirisi temelinde değerlendirme yapmak gerekmektedir.

Erbakan'ın en önemli siyasal mirası, “Millî Görüş” olarak adlandırdığı düşünce sistemidir. Kendisinin ifadesiyle, “Millî Görüş, tarihimizin, inancımızın ve medeniyetimizin yeniden diriliş hareketidir” (Erbakan, 2022a). Bu hareket yalnızca bir siyasal parti değil, aynı zamanda Siyonizm'e ve Batı'nın küresel tahakkümüne karşı ahlaki ve iktisadi bir direniş formudur. Erbakan (2022a), “Millî

Görüş, sömürüye dayalı bir dünya düzenine karşı, adalet ve kardeşliğe dayalı yeni bir dünyanın adıdır” diyerek bu anlayışı açıkça ortaya koymuştur. “Önce ahlak ve maneviyat” sloganı, hareketin temel felsefesini özetlerken, Batı merkezli modernleşmeye karşı İslam medeniyeti temelli bir kalkınma anlayışını ifade etmiştir (Erbakan, 2022a).

Millî Görüş hareketinin ideolojik temeli, Batı'nın seküler değerlerinin topluma dayatılmasına karşı bir duruşu temsil eder. Erbakan'a göre (2019), Batı'nın sunduğu modernleşme modeli, teknolojik ilerleme avantajının yanında kültürel ve ahlaki dejenerasyon dezavantajlarına sahiptir. Ona göre, Müslüman toplumların yeniden dirilişi ancak İslam'ın sosyal, ekonomik ve siyasi ilkelerinin hayata geçirilmesiyle mümkündür. Erbakan (2019), “Bizim yolumuz, Batı'nın yolundan değil, kendi medeniyetimizin yolundan geçmektedir” sözleriyle bu karşıtlığı güçlü biçimde ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, yalnızca bir kültürel savunma değil, aynı zamanda siyasal bir vizyonu da içermektedir (Duran, 2018).

1970'lerden itibaren kurulan Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi, Erbakan'ın düşüncelerinin siyasi alandaki yansımaları olmuştur. Bu partiler aracılığıyla sosyal adalet, İslam birliği ve ahlaki kalkınma gibi konular siyasal gündemin merkezine taşınmıştır. Erbakan (2022b), “Biz milletimizin hakkını sömürenlere teslim etmeyeceğiz, bu milletin alın teri faiz lobilerine peşkeş çekilmeyecek” diyerek ekonomik bağımsızlık vurgusunu siyasetin merkezine koymuştur. Refah-Yol hükümeti sırasında bu ilkeler doğrultusunda atılan adımlar, Batı'nın ve içerideki müttefiklerinin yoğun baskılarıyla engellenmiş, Erbakan (2025) bu süreci “Bize hükümet ettirmediler, çünkü biz milletin hakkını sömürgecilerin elinden alıyorduk” sözleriyle yorumlamıştır.

Erbakan'ın siyaset anlayışında ekonomik bağımsızlık temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. “Ekonomik gücü olmayan bir milletin hür olması mümkün değildir” diyen Erbakan (2022b), İslam dünyasının Batı'ya bağımlı hale getirilmesinin en önemli sömürü mekanizması olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin ithalat ve dış borç bağımlılığını azaltmayı, sanayileşme ve yerli üretim yoluyla kalkınmayı hedeflemiştir. 1970'lerde başlattığı Ağır Sanayi Hamlesi projesiyle, ülkenin kendi öz kaynaklarına dayalı bir sanayi altyapısı kurmayı amaçlamıştır. Bu hamlenin önemi üzerine Erbakan, “Fabrikalarıyla, makineleriyle, teknolojiyle kendi sanayisini kuramayan bir millet, bağımsızlığını da koruyamaz” diyerek bu vizyonu dile getirmiştir (Uzun, 2014).

Ekonomik bağımsızlık anlayışı, faizsiz ekonomi modelini de içermektedir. Erbakan (2022b), “Faiz, insanı köleleştiren, toplumu çökerten, milletleri esir eden bir sömürü aracıdır” diyerek kapitalist finans sistemine karşı çıkmıştır. Bu anlayış doğrultusunda Refah Partisi döneminde “Havuz Sistemi” uygulanmıştır. Erbakan, bu modeli “Milletin parası millettten başkasına gitmeyecek, devlet kendi gelirini kendi bankasında toplayacak” sözleriyle açıklamıştır (Erbakan, 2019). Bununla birlikte, İslam ülkeleri arasında ekonomik iş birliğini artırmayı amaçlayan D-8 girişimi, Batı merkezli ekonomik düzene alternatif bir model olarak tasarlanmıştır. D-8'in kuruluşunda sarf ettiği “Yeni bir dünya kurulacak ve bu dünya adil olacak” (Erbakan, 2019) ifadesi, Erbakan'ın küresel vizyonunun en çarpıcı yansımasıdır.

Erbakan'ın siyaset anlayışının bir diğer yönü Batı merkezli küresel sisteme yönelik sert eleştirileridir. “Batı'nın demokrasi ve insan hakları söylemleri birer aldatmacadır, asıl amaçları kendi sömürü düzenlerini devam ettirmektir” (Erbakan, 2019). Bu çerçevede Batı'nın modernleşme ve kalkınma söylemleri, aslında yeni sömürgeciliğin örtülü biçimleri olarak değerlendirilmiştir (Yavuz, 2003). Erbakan, özellikle ABD ve Avrupa'nın siyasal stratejilerini, İslam ülkelerinin doğal kaynaklarını ve iş gücünü kontrol etmeye yönelik sistematik bir plan olarak görmüştür. Bu noktada, “Onların hedefi petrolümüz, madenlerimiz, emeğimizdir. Bunu alabilmek için demokrasi ve özgürlük kılıfını kullanıyorlar” (Erbakan, 2022c) sözleriyle Batı'nın çifte standartlı politikalarını eleştirmiştir.

Erbakan ayrıca Batı'nın kültürel hegemonya yoluyla Müslüman toplumları zihinsel olarak sömürgeleştirdiğini de vurgulamıştır. “Medya, eğitim ve kültür yoluyla zihinlerimiz işgal edilmiştir.

Gençlerimiz Batı'nın modalarına, alışkanlıklarına esir edilmekte, kendi değerlerini unutturmaktadır" (Erbakan, 2022a). Bu süreç Erbakan için, İslam toplumlarında kimlik kaybına yol açmakta, toplumsal çözölmeyi hızlandırmaktadır. Erbakan (2022c), "Bizi kurtaracak olan şey, kendi manevi değerlerimize dönmektir. Kendi değerlerimizle ayağa kalkmazsak, Batı'nın kuklası olmaktan kurtulamayız" diyerek çözöümü İslam medeniyetine dönüşte görmüştür.

Erbakan'ın siyaset anlayışı, İslam medeniyeti temelli bir kalkınma modeli, ekonomik bağımsızlık hedefi ve Batı merkezli küresel sisteme yönelik kapsamlı eleştiriler üzerine kuruludur. Onun geliştirdiği Millî Görüş hareketi, Batı karşısında İslami bir alternatif ortaya koymayı amaçlamış, ekonomik sömürüye karşı sanayileşme, faizsiz finans modelleri ve İslam ülkeleri arasında iş birliği projeleri geliştirmiştir. Erbakan'ın "Yeni bir dünya kurulacak" (Erbakan, 2019) sözü, yalnızca Türkiye için değil, bütün İslam dünyası için alternatif bir medeniyet düşüncesinin ifadesi olmuştur.

Necmettin Erbakan'ın Siyonizm Algısı

Necmettin Erbakan, Türkiye'de İslamcı siyaset geleneğinin ilk temsilcilerinden biri olarak, küresel sistem analizlerinde Siyonizm kavramını merkezî bir yere yerleştirmiştir. Erbakan'ın bakışında Siyonizm, yalnızca Yahudi ulusçuluğu ya da İsrail devletinin politikalarıyla sınırlı bir kavram değil, "dünya siyasetine, ekonomisine ve kültürüne yön veren bir hegemonya düzeni" dir (Erbakan, 2022c). Bu nedenle Erbakan, Siyonizm'i dar bir ulusal ideoloji değil, küresel kapitalist sistemin temel taşı ve işleyiş mantığını belirleyen bir mekanizma olarak görmüştür. "*Bugün dünyada insanlığın karşı karşıya kaldığı zulmün, sömürünün ve adaletsizliğin kaynağı Siyonizm'dir*" (Erbakan, 2019).

Erbakan, Siyonizm'i tanımlarken sıkça "ırkçı emperyalizm" ifadesini kullanmıştır. "*Siyonizm yalnızca bir devlet politikası değildir, bütün insanlığı sömüren, milletleri borç ve faiz prangasıyla köleleştiren bir zihniyettir*" (Erbakan, 2022b). Bu söylem, hem iç politikada Batı karşıtı ideolojik bir zemin oluşturmuş hem de dış politikada İslam ülkeleriyle dayanışma fikrini güçlendirmiştir. Arpacı ve Karadağ (2016), bu yaklaşımın Erbakan'ın siyasal söyleminde Batı karşıtı bir ideolojik çerçevenin kurucu unsuru olduğunu vurgulamaktadır. Böylelikle Siyonizm, Erbakan için sadece politik bir düşman değil, aynı zamanda toplumsal mobilizasyonu sağlayan bir kavramsal araç haline gelmiştir.

Siyonizm algısını tarihsel bir bağlama da oturtan Erbakan, onun köklerini dini metinlerdeki "seçilmiş millet" anlayışıyla ilişkilendirmiştir. "*Siyonist zihniyet, Tevrat ve Talmud'un bazı hükümlerini istismar ederek dünyaya hükmetmeyi hedeflemektedir*" (Erbakan, 2022b). Burada Erbakan, Yahudiliği doğrudan hedef almak yerine, belirli dini yorumların küresel bir tahakküm projesine dönüştürüldüğünü ileri sürmüştür. Bozkurt'un (2013) aktardığı üzere, Erbakan bu noktada Siyonizmi devletler üstü bir organizasyon olarak tanımlamış ve özellikle finans kuruluşları, medya ve akademi aracılığıyla küresel düzenin şekillendirildiğini iddia etmiştir.

Erbakan'a göre Siyonizmin en etkili olduğu alanların başında ekonomi gelmektedir. "*Faizci sistem, Siyonizmin kurduğu sömürü düzeninin bel kemiğidir. Faizle insanları köleleştiren bu düzen, milletlerin alın terini Siyonist sermaye gruplarına aktarmaktadır*" (Erbakan, 2022b). Bu görüş, onun küresel kapitalist sisteme yönelik sert eleştirilerini anlamak için merkezî bir öneme sahiptir. Yavuz (2005b), Erbakan'ın IMF, Dünya Bankası gibi kurumları bu sistemin başat aktörleri olarak tanımladığını ve özellikle gelişmekte olan ülkeleri borçlandırarak onların siyasi bağımsızlığını engellediğini belirtmektedir.

Kapitalizmin doğası gereği serveti belirli bir azınlıkta topladığını savunan Erbakan (2022b), "*Bu düzen zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapar. Arkasında ise Siyonist güçler vardır*" diyerek sistemi ahlaki bir sorgulamaya tabi tutmuştur. Duran (2018), Erbakan'ın bu yaklaşımını Marksist sömürü teorilerinden ayıran noktanın, Batı karşıtı İslamcı bir perspektife dayanması olduğunu vurgulamaktadır.

Erbakan'ın faizsiz finans ve “Havuz Sistemi” gibi alternatif modeller geliştirmesi, yalnızca ekonomik bir tercih değil, aynı zamanda Siyonizme karşı bir direniş aracı olarak değerlendirilmiştir (Yavuz, 2005a).

Siyonizm eleştirisi, Erbakan'ın düşünce dünyasında kültürel boyutla da bütünleşmiştir. O, *“Siyonizm, medya ve kültür yoluyla milletlerin zihinlerini işgal etmekte, gençlerimizi kendi değerlerimizden koparıp Batı'nın modalarına esir etmektedir”* diyerek kültürel sömürüyü de gündeme taşımıştır (Erbakan, 2022c). Bu söylem, siyaset sosyolojisi açısından kültürel hegemonyanın eleştirisi olarak değerlendirilebilir. Bozkurt (2013), Erbakan'ın Hollywood sineması, küresel medya tekelleri ve uluslararası kültür endüstrisini bu kapsamda Siyonist stratejilerin bir parçası olarak gördüğünü aktarmaktadır.

Erbakan'ın Siyonizm algısı, siyaset sosyolojisi bağlamında anti-empyralist bir söylem olarak konumlanmaktadır. Fanon'un (2024) sömürgecilik eleştirilerinde vurguladığı kültürel ve psikolojik hegemonya boyutları ile Erbakan'ın küresel sistem analizleri arasında paralellikler kurmak mümkündür. Fanon (2024), sömürgeciliğin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kimliksel ve kültürel düzeyde işlediğini ifade ederken, Erbakan da Siyonizmi benzer şekilde çok katmanlı bir tahakküm sistemi olarak değerlendirmiştir. *“Siyonizm yalnızca bankalarda değil, fikirlerde, alışkanlıklarda ve zihniyetlerde de hâkimiyet kurmuştur”* (Erbakan, 2022b) diyerek, kültürel sömürünün toplumsal çözülmeye yol açtığını savunmuştur.

Türkiye'de 1970'lerden itibaren gelişen Millî Görüş hareketi, Erbakan'ın bu söylemini siyasal alanda somutlaştırmıştır. Yavuz (2003), bu hareketin Batı karşıtı ve Siyonizm eleştirisini içeren söyleminin muhafazakâr ve İslamcı kesimlerde güçlü bir karşılık bulduğunu vurgulamaktadır. Ancak aynı söylem, Batı merkezli liberal çevreler tarafından “komplo teorisi” olarak eleştirilmiştir. Bu değerlendirmeyi yapan çevrelere örnek olarak Batılı siyaset analistleri (bkz. Çarkoğlu & Rubin, 2006) ve Türkiye'deki liberal entelektüel gruplar (bkz. Mert, 2007) gösterilebilir. Böylece Erbakan'ın söylemi, bir yandan toplumsal tabanını güçlendirirken öte yandan modernleşmeci kesimlerin eleştirilerine hedef olmuştur. Ancak Erbakan'ın söylemi, siyaset sosyolojisi açısından değerlendirildiğinde, komplo teorisi olarak değil, aynı zamanda kitlesel bir karşı-hegemonya inşası olarak okunmalıdır. Bu durum, söylemin hem geniş bir toplumsal taban bulmasına hem de sert eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur.

Erbakan'ın Siyonizm algısı, dar bir ideolojik tanımla sınırlı kalmamış, küresel kapitalist sistemin ekonomik, siyasi ve kültürel işleyişini açıklayan kapsamlı bir çerçeveye dönüşmüştür. O, Siyonizmi *“küresel sömürü düzeninin merkezi”* olarak tanımlamış (Erbakan, 2022c) ve bu yapıya karşı Müslüman toplumların birlik içinde hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu vurgu hem toplumsal mobilizasyonu mümkün kılmış hem de İslamcı siyasetin en güçlü ideolojik dayanaklarından biri olmuştur.

Necmettin Erbakan'ın Siyonizm Söylemi ve Uygulamaları

Erbakan, Türkiye'nin siyasi tarihinde derin izler bırakmış, İslamcı siyaset anlayışını sistemli bir çerçeveye oturtmuş ve Siyonizm eleştirisini merkeze alan bir siyasal düşünce geliştirmiştir. Onun Siyonizm karşıtı söylemi, yalnızca ideolojik bir duruş olmanın ötesinde, iç ve dış politikaya yönelik somut uygulamalarla da desteklenmiştir. Bu söylem, hem Türkiye'deki iç siyasal gelişmelere hem de uluslararası ilişkilerdeki yönelimlere şekil vermiş, ekonomi ve kalkınma modeli açısından da belirleyici bir unsur olmuştur. Bu bağlamda, Erbakan'ın Siyonizm söylemi ve uygulamaları üç eksenle değerlendirilebilir: Türkiye iç politikasındaki yansımaları, dış politika açısından oluşturduğu yönelimler ve Millî Ekonomi–Adil Düzen çerçevesindeki ekonomik eleştirileri.

Erbakan'ın Siyonizm karşıtı söylemi, Türkiye'nin iç siyasetinde güçlü bir yankı uyandırmış ve onun liderliğini yaptığı Millî Görüş hareketinin temel söylemi haline gelmiştir. Hareketin siyasal

partileşme süreci 1970'te kurulan Milli Nizam Partisi (MNP) ile başlamıştır. MNP, kısa ömürlü olmasına rağmen 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında kapatılacak kadar dikkat çekmiş, Millî Görüşçüler için hem siyasi hem de duygusal açıdan ilk göz ağrısı olmuştur. MNP'nin kapatılmasının ardından kurulan Milli Selamet Partisi (MSP) ile hareket kurumsallaşmış ve Erbakan liderliğinde İslamcı siyasetin ana aktörü haline gelmiştir. 1990'lı yıllarda Refah Partisi (RP) ile birlikte Millî Görüş daha da güçlenmiş, Erbakan'ın Siyonizm karşıtı söylemi kitlesel düzeyde siyasal bir mobilizasyon işlevi görmüştür. Erbakan bu dönemde, *“Türkiye’yi faizci Siyonist düzene teslim edenler milletimizi borç ve enflasyonla köleleştirmiştir”* diyerek halka mevcut düzeni sorgulamaya çağırmıştır (Erbakan, 2025).

Refah Partisi'nin yükselişiyle birlikte Erbakan, Siyonist sermaye ve Batı yanlısı elitlerin Türkiye'yi ekonomik ve siyasi olarak bağımlı hale getirdiğini ileri sürmüş, bu düzene karşı halkı bilinçlendirme çabası yürütmüştür (Dal, 2022). Bu söylem, hem dini hem de milli referanslarla toplumun farklı kesimlerinde karşılık bulmuş, Millî Görüş hareketini kitleselleştiren en önemli ideolojik unsur olmuştur.

1996 yılında kurulan Refah-Yol hükümeti, Erbakan'ın Siyonizm söylemini doğrudan politika uygulamalarına taşıdığı dönemdir. Erbakan, *“Biz bu milletin alın terini faizcilere, sömürücülere peşkeş çektiirmeyeceğiz”* diyerek, Batı merkezli ekonomik bağımlılığa karşı net bir tavır ortaya koymuştur (Erbakan, 2019). Bu dönemde yerli sanayi yatırımları teşvik edilmiş, havuz sistemi uygulamaya geçirilmiş ve dış politikada D-8 girişimiyle Batı'ya karşı alternatif bir iş birliği zemini kurulmaya çalışılmıştır (Yavuz, 2003). Ancak bu girişimler, askeri vesayet tarafından tehdit olarak algılanmış, 28 Şubat 1997 post-modern darbesiyle Refah Partisi kapatılmıştır.

Dış politikada Erbakan'ın Siyonizm söylemi, Türkiye'nin Batı ittifakları içinde edilgen bir konumda bulunmasını reddeden, İslam dünyasıyla daha yakın ilişkiler kurmayı hedefleyen bir vizyonla bütünleşmiştir. Bu doğrultuda Erbakan hükümetleri, Batı ile ilişkileri sorgularken Müslüman ülkelerle ekonomik ve siyasi iş birliğini artırmaya yönelik politikalar izlemiştir. En önemli girişim, 1997 yılında kurulan Gelişen Sekiz Ülke (D-8) organizasyonudur. Türkiye, Pakistan, Bangladeş, İran, Mısır, Malezya, Endonezya ve Nijerya arasında iş birliği öngören bu girişim, Batı merkezli küresel ekonomiye alternatif bir yapı oluşturmayı hedeflemiştir (Dal, 2022). D-8'i tanıtırken, *“Yeni bir dünya kurulacak ve bu dünya adil olacak”* diyerek bunun Batı hegemonyasına karşı bir denge unsuru olacağını vurgulamıştır (Erbakan, 2019). Yılmaz'ın (2022) belirttiği üzere, D-8, İslam ülkelerinin ekonomik ve siyasi bağımsızlığını artırmayı amaçlayan en somut girişimdir. Bununla birlikte, Erbakan'ın Siyonizm karşıtı söylemi Türkiye'nin Batı ve İsrail ile ilişkilerinde daima mesafeli bir çizgi oluşturmuştur. Refah-Yol hükümeti döneminde diplomatik temaslar gerçekleşse de, Erbakan İsrail'i uluslararası sistemin başlıca sömürü mekanizmalarından biri olarak tanımlamış, Filistin davasına açık destek vermiştir. *“Filistin davası yalnızca Filistinlilerin değil, bütün İslam ümmetinin davasıdır”* (Erbakan, 2022c) diyerek İsrail'in işgal politikalarını sert biçimde eleştirmiştir. Bu tutum, Türkiye-İsrail ilişkilerinde gerilimlere yol açarken, İslam dünyasında Erbakan'a duyulan sempatiyi artırmıştır (Duran, 2018).

Erbakan'ın ekonomik politikalarının merkezinde, Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltacak yerli ve milli üretim modeli yer almaktadır. *“Ekonomik bağımsızlığını kaybeden bir millet, siyasi bağımsızlığını da kaybeder”* diyerek bu yaklaşımını net biçimde ortaya koymuştur (Erbakan, 2022b). Bu çerçevede geliştirdiği Adil Düzen modeli, kapitalist ve sosyalist sistemlerden farklı olarak İslam ahlakına dayalı bir ekonomik sistemi öngörmüştür. Erbakan'a göre, küresel ekonomik düzenin temeli olan faiz mekanizması, ülkeleri ve bireyleri borç batağına sürükleyerek onları sömürüye mahkûm etmektedir. Bu nedenle İslam ülkelerinin faizsiz finans sistemlerine yönelmesi gerektiğini savunmuştur (Yavuz, 2005b).

Erbakan'ın uygulamaya koyduğu en önemli ekonomi politikalarından biri “Havuz Sistemi” olmuştur. Devletin gelirlerini tek merkezde toplayarak kamu harcamalarının faiz ödemedi yapılımasını sağlayan bu sistem, uluslararası finans kuruluşlarına bağımlılığı azaltmayı amaçlamıştır. Ancak bu model, büyük sermaye çevrelerinin çıkarlarına ters düşmüş, Refah Partisi'ne karşı yürütülen siyasal kampanyaların nedenlerinden biri olmuştur (Duran, 2018).

Erbakan'ın Siyonizm söylemi hem Türkiye'nin iç politikasında hem de uluslararası ilişkilerinde belirleyici bir unsur olmuştur. O, Batı merkezli küresel sisteme karşı alternatif bir ekonomik ve siyasi model geliştirmeye çalışmış, ancak bu çabalar hem içerideki askeri-bürokratik vesayet hem de dışarıdaki uluslararası güçler tarafından engellenmiştir. Bununla birlikte Erbakan'ın mirası, günümüzde farklı siyasal aktörler tarafından farklı tonlarda sürdürülmekte, onun küresel sistem ve Siyonizm eleştirisi, Türkiye'de İslamcı siyaset geleneği içinde güçlü bir referans noktası olmaya devam etmektedir.

Necmettin Erbakan'ın Siyonizm Söyleminin Sosyo-Politik Etkileri

Erbakan, Türkiye siyasi tarihinde yalnızca bir lider değil, aynı zamanda Batı merkezli küresel düzeni, uluslararası finans mekanizmalarını ve emperyalist politikaları eleştiren entelektüel bir figür olarak öne çıkmıştır. Onun politik düşüncesinin en dikkat çekici yönlerinden biri, Siyonizm'i yalnızca İsrail'in politikalarıyla sınırlı görmemesi; küresel finans hareketleri, medya tekelleri, askeri-endüstriyel kompleksler ve uluslararası kurumlar aracılığıyla işleyen daha geniş çaplı bir tahakküm mekanizması olarak tanımlamasıdır (Erbakan, 2019). Bu yönüyle Erbakan'ın söylemi, İslam dünyasının bağımsızlık arayışını Batı karşıtı bir çerçeveye yerleştirmiştir.

Refah Partisi'nin (RP) yükselişi, çoğu kez Erbakan'ın Siyonizm karşıtı söylemiyle birlikte anılsa da, bu sürecin yalnızca bu etkenle açıklanamayacağı açıktır. Partinin iktidar yolculuğunda ekonomik krizler, kentleşme süreçleri, işçi ve memur tabanındaki hoşnutsuzluk, sosyal adalet arayışı, devlet elitleri ile halk arasındaki mesafe ve laiklik tartışmaları gibi birbirinden bağımsız çok sayıda toplumsal ve siyasal dinamik belirleyici olmuştur (Çarkoğlu & Kalaycıoğlu, 2009). Erbakan'ın Siyonizm eleştirisi, özellikle partinin İslami tabanı üzerinde güçlü bir karşılık bulmuş; muhafazakâr ve milliyetçi seçmenlerin desteği ise farklı motivasyonlarla şekillenmiştir. Dolayısıyla bu söylemin, RP'nin toplumsal tabanını tümüyle belirlediği iddiası tek yönlü bir okuma olacaktır.

Siyonizm karşıtı söylem Millî Görüş partilerinin kurumsal kimliğinin ayrılmaz bir unsuru haline gelmiştir. Bu durum, siyasal pratiğin ideolojik söylemle eş zamanlı üretildiğini göstermektedir (Kara, 2019). Erbakan'ın söylemleri, toplumsal algı ve seçmen davranışlarını etkileyerek destekçileriyle muhalifleri arasında derin bir ayrışmaya yol açmıştır. Özellikle Batıcı ve seküler çevreler, onun bu yaklaşımını radikal, gerçeklikten uzak ve tehlikeli olarak nitelendirmiştir (Mert, 2007). Böylece söylem, hem kitlesel bir seferberlik aracı hem de kutuplaşmayı besleyen bir unsur haline gelmiştir.

Erbakan'ın söyleminin toplumsal karşılığı, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde daha görünür olmuştur. Seçmen davranışları analiz edildiğinde, Siyonizm karşıtı söylemin ekonomik bunalım koşullarında daha yoğun biçimde seferberlik yarattığı görülmektedir (Çelik & Koç, 2021). 1994 krizi sırasında Erbakan, IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye'yi borç ve faiz sarmalıyla sömürdüğünü ileri sürmüş; bu kurumları “küresel Siyonist düzenin araçları” olarak tanımlamıştır (Aktaran: Bozkurt, 2013). Bu eleştiriler, özellikle alt ve orta sınıflar arasında büyük yankı uyandırmış ve 1995 seçimlerinde Refah Partisi'nin birinci parti olmasında etkili olmuştur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken, RP seçmeninin heterojen bir yapıya sahip olduğudur. Refah Partisi'ne yönelen destek, yalnızca Batı ve Siyonizm karşıtı söylemlerle değil, ekonomik vaatler, sosyal adalet talepleri ve devlet elitleriyle yaşanan gerilimler üzerinden de şekillenmiştir (Duran, 2018).

Erbakan'ın söyleminin en sertleştiği dönem, 1996–1997 Refah-Yol hükümeti olmuştur. Başbakanlık görevinde Erbakan, İsrail ile yapılan askeri anlaşmaları gözden geçirme niyeti açıklamış, Müslüman ülkelerle iş birliklerini artırmaya yönelmiş ve Batı eksenli uluslararası kuruluşlara yönelik eleştirilerini sürdürmüştür. Bu politikalar, askeri-bürokratik vesayet ve büyük sermaye çevreleri tarafından tehdit olarak algılanmış; sonuçta 28 Şubat 1997 post-modern darbesiyle Refah Partisi iktidardan uzaklaştırılmıştır. Bu süreçte Batı yanlısı medya organları, Erbakan'ın Siyonizm söylemini Türkiye'nin uluslararası yalnızlaşmasına neden olacak bir dış politika yaklaşımı olarak sunmuş ve söylemi daha önce de ifade edildiği üzere “komplo teorisi” ya da “antisemitizm” ile özdeşleştirmiştir (Yavuz, 2005a).

Sosyolojik açıdan bakıldığında, Erbakan'ın Siyonizm söylemi Türkiye'de Batı karşıtı bilincin kitlesel düzeyde pekişmesine katkı sağlamıştır. Osmanlı sonrası dönemde emperyalist müdahaleler, Sevr ve Lozan tartışmaları, Soğuk Savaş yıllarındaki bağımlılık ilişkileri gibi süreçler zaten güçlü bir hafıza oluşturmıştır. Erbakan, bu tarihsel bağlamı Siyonizm'in küresel düzeni şekillendirme stratejisinin bir parçası olarak yorumlamış, Türkiye'nin dış borç sarmalında tutulmasını ve ekonomik bağımsızlığını kazanamamasını bu düzenin göstergeleri arasında saymıştır (Yavuz, 2003). Bu bakış açısı, onun geliştirdiği Adil Düzen projesine ideolojik bir temel sağlamış ve seçmenlerin zihninde “bağımsızlık mücadelesi” ile özdeşleşmiştir (Erbakan, 2019).

Günümüz Türkiye siyasetinde Erbakan'ın Siyonizm söyleminin izleri sürmektedir. Milli Görüş geleneğinin devamı niteliğindeki partilerde bu miras farklı tonlarda korunmuş, Milli Görüş gömleğini çıkardığı iddiasıyla kurulan AK Parti'nin kuruluş sürecinde ise Erbakan'ın küresel sistem eleştirisinin belirli unsurları pragmatik biçimde adapte edilmiştir. Parti, Batı ile uyumlu politikaları benimserken Filistin meselesinde Erbakan'ın mirasına atıflar yapmış ve Siyonizm karşıtı söylemi dönemsel olarak seferberlik aracı olarak kullanmıştır (Yavuz, 2005a). Özellikle İsrail'in Gazze'de yürüttüğü askeri operasyonlar karşısında yapılan açıklamalarda, Erbakan'ın yıllar önce dile getirdiği “*Siyonizm zulmün kaynağıdır*” sözlerinin yeniden gündeme taşındığı görülmektedir.

Erbakan tarafından dile getirilen Siyonizm söylemi Türkiye'de hem toplumsal hem de siyasal düzeyde kalıcı izler bırakmıştır. Söylem, ekonomik krizler ve dış politika gerilimlerinde kitlesel seferberlik aracı işlevi görmüş; bir yandan geniş halk kesimlerinde Batı karşıtı bilinci beslemiş, öte yandan muhalif kesimlerde radikal ve dışlayıcı bir ideoloji olarak eleştirilmiştir. Böylelikle Erbakan'ın mirası, Türkiye'nin siyasal kutuplaşmalarında ve küresel sistemle ilişkilerinde referans noktası olmaya devam etmektedir.

SONUÇ

Necmettin Erbakan'ın politikasında merkezî bir konumda yer alan Siyonizm söylemi, Türkiye'deki siyasal hareketlerin yönelimlerini, toplumsal tartışmaları ve dış politika perspektiflerini derinden etkilemiştir. Erbakan'ın bu söylemi, yalnızca ideolojik bir çerçeve değil, aynı zamanda pratik politika üretiminde de belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Onun geliştirdiği Milli Görüş hareketi, Siyonizm eleştirisi üzerinden bağımsızlık, adalet ve alternatif bir dünya düzeni arayışını dile getirmiş; bu bağlamda hem Türkiye'nin iç siyasetinde hem de İslam dünyasının kolektif hafızasında kalıcı bir yer edinmiştir.

Erbakan, Siyonizmi küresel ölçekte işleyen ekonomik ve siyasi bir tahakküm mekanizması olarak tanımlamış, faiz sistemi, uluslararası finans kuruluşları, medya tekelleri ve kültürel endüstriler üzerinden işleyen bir sömürü düzenine işaret etmiştir. Ona göre bu yapı, yalnızca İsrail'in politikalarına indirgenemez; Batı merkezli kapitalist sistemin en önemli taşıyıcı kolonlarından birini temsil etmektedir. Bu yaklaşım, Erbakan'ın geliştirdiği Adil Düzen modeli ve özellikle D-8 projesi gibi

alternatif girişimlerin teorik zeminini oluşturmuştur. Böylece, Siyonizm söylemi salt ideolojik bir eleştiri olmaktan çıkarak somut ekonomik ve siyasi önerilerle desteklenmiştir.

Türkiye’de Erbakan’ın Siyonizm karşıtı söylemi, 1970’lerden itibaren farklı toplumsal kesimlerde yankı bulmuştur. Özellikle Refah Partisi’nin yükselişi sürecinde bu söylem, seçmen davranışlarının şekillenmesinde etkili olmuş, ekonomik kriz dönemlerinde toplumun alt ve orta sınıflarında daha güçlü bir karşılık bulmuştur. Bununla birlikte, Siyonizm söyleminin tek başına Refah Partisi’nin başarısını açıklayamayacağı da açıktır. Sosyo-ekonomik eşitsizlikler, hızlı kentleşme, modernleşme baskıları ve siyasal sistemdeki temsil sorunları da Erbakan’ın siyasetine destek veren tabanın oluşmasında önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla Siyonizm söylemi, bu dinamiklerin birleştiği bir noktada sembolik ve ideolojik bir çerçeve işlevi görmüştür.

Erbakan’ın söylemleri yalnızca destekçileri arasında değil, muhalif çevrelerde de yoğun tartışmalara yol açmıştır. Batıcı ve seküler çevreler, bu söylemi zaman zaman “komplo teorisi” olarak nitelendirmiş, özellikle dış politika bağlamında Türkiye’yi zor durumda bırakabilecek bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir. Nitekim 1996–1997 döneminde kurulan Refah-Yol hükümeti sırasında Erbakan’ın İsrail’e ve Batı’ya yönelik sert eleştirileri, askerî ve bürokratik elitler tarafından bir tehdit unsuru olarak görülmüş, bu süreç 28 Şubat post-modern darbesine zemin hazırlamıştır. Bu gelişmeler, Erbakan’ın söyleminin Türkiye’deki siyasal kutuplaşmayı artırmaktan çok, dış politika ekseninde yeni tartışmalar yarattığını göstermektedir.

Uluslararası düzeyde ise Erbakan’ın söylemleri, özellikle Filistin meselesi üzerinden karşılık bulmuş, İslam ülkelerinde Batı karşıtı bir bilincin güçlenmesine katkı sağlamıştır. D-8 girişimi, bu bilincin kurumsal düzeyde somutlaşmış örneği olarak görülebilir. Ancak aynı zamanda bu tür girişimlerin küresel sistemle entegrasyon açısından ciddi zorluklar barındırdığı, uygulanabilirliğinin tartışmalı olduğu da açıktır. Erbakan’ın vizyonu, idealist bir bağımsızlık arayışını temsil ederken, küresel ekonomi ve uluslararası siyaset dinamikleri bu vizyonun sınırlarını belirlemiştir.

Erbakan’ın vefatının ardından, Siyonizm söylemi farklı siyasi aktörler tarafından çeşitli eksenlerde kullanılmaya devam etmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi, kuruluş sürecinde Erbakan’ın mirasından yararlanmış ancak Batı ile ilişkilerde daha pragmatik bir çizgi benimsemiştir. Buna karşın, Millî Görüş çizgisini sürdüren partiler, Erbakan’ın söylemini daha ideolojik ve katı bir biçimde sahiplenmiştir. Bu durum, Erbakan’ın bıraktığı mirasın yalnızca bir siyasi geleneğe değil, farklı siyasal aktörlere de referans kaynağı olmaya devam ettiğini göstermektedir.

Erbakan’ın Siyonizm söylemi, Türkiye’nin siyasal ve toplumsal yapısında kalıcı izler bırakmıştır. Destekçileri için bu söylem, ekonomik ve siyasi bağımsızlık arayışının sembolü olmuş; muhalifleri için ise dış politikada sorunlara yol açabilecek bir yaklaşım olarak görülmüştür. Ancak hangi perspektiften ele alınırsa alınsın, Erbakan’ın geliştirdiği bu söylemin Türkiye’deki siyasal düşünce geleneğinde ve İslam dünyasındaki entelektüel tartışmalarda önemli bir referans noktası oluşturduğu açıktır. Onun Siyonizm eleştirisi, yalnızca geçmişteki politik mücadelelerin bir parçası değil, günümüzde de farklı bağlamlarda yeniden üretilen, tartışılan ve toplumsal hafızada varlığını sürdüren bir ideolojik mirastır.

Bu araştırma, Erbakan’ın söyleminin sosyo-politik etkilerini ortaya koyarken, aynı zamanda siyaset sosyolojisi literatürüne de katkı sağlamaktadır. Erbakan’ın Siyonizm eleştirisinin, bağımsızlık, adalet ve alternatif dünya düzeni arayışlarıyla nasıl bütünleştiğini incelemek, modern Türkiye’de İslamcı siyasetin ideolojik temellerini anlamak açısından önemlidir. İleride yapılacak araştırmaların, Erbakan’ın söylemlerini yalnızca Türkiye bağlamında değil, İslam dünyasındaki diğer siyasal hareketlerle karşılaştırmalı olarak ele alması, bu mirasın küresel ölçekteki etkilerini daha net ortaya koyacaktır.

Etik Beyan

Bu çalışma için Etik Beyan bulunmamaktadır.

Etik Kurul Onayı

Bu çalışma için Etik Kurul kararı gerekmemektedir.

Finansman

Çalışma herhangi bir finansal destek almamıştır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

REFERANSLAR

- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Çev. N. Tansel). İthaki Yayınları.
- Anderson, B. (2020). *Hayali cemaatler: milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. (Çev. İ. Savaşır). Metis Yayınları.
- Arendt, H. (2019). *Totalitarizmin kaynakları 1: Antisemitizm*. (Çev. B. S. Şener). İletişim Yayınları.
- Arpacı, İ., & Karadağ, A. (2018). Türkiye’de Yahudi milliyetçiliğinin siyasal bir mesele olarak ele alınışı: Necmettin Erbakan örneğinde bir analiz. *Adamakademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 219–244. <https://doi.org/10.31679/adamakademi.386553>
- Bilgenoğlu, A., & Gürsoy, B. (2023). “Dağı yerinden oynatmak”: Necmettin Erbakan’ın dış politika perspektifinde Türkiye merkezli İslam birliğinin imkânı. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 11(36), 340–362. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1303581>
- Bozkurt, C. (2013). Türk siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve kamuoyundaki yankıları. *History Studies*, 5(2), 79–106.
- Brenner, L. (2003). *Zionism in the age of the dictators: A reappraisal*. Zed Books.
- Butler, J. (2012). *Parting ways: Jewishness and the critique of Zionism*. Columbia University Press.
- Chomsky, N. (1999). *Fateful triangle: The United States, Israel & the Palestinians* (Updated ed.). South End Press.
- Chomsky, N., & Herman, E. S. (1988). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. Pantheon.
- Çarkoğlu, A., & Kalaycıoğlu, E. (2009). *The rising tide of conservatism in Turkey*. Palgrave Macmillan.
- Çarkoğlu, A., & Rubin, B. (2006). *Religion and politics in Turkey*. Routledge.
- Çelik, M., & Koç, A. (2021). Necmettin Erbakan’ın siyasal söyleminde Siyonizm kavramı üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(76), 119–130.
- Dal, Z. (2022). Türkiye ekonomisinde Erbakan modeli ve D-8 teşkilatı (Yayımlanmamış doktora tezi). *Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Duran, B. (2018). Cumhuriyet dönemi İslamcılığı. T. Bora & M. Gültekingil (Ed.). *Modern Türkiye’de siyasî düşünce: Cilt 6, İslamcılık* (ss. 29–156). İletişim Yayınları.
- Erbakan, N. (2019). *Yeni bir dünya ve adil düzen*. MGVS Yayınları.
- Erbakan, N. (2020a). *Davamız (I. Cilt)*. Aktaş Yayınları.
- Erbakan, N. (2020b). *İslam ve ilim*. MGVS Yayınları.
- Erbakan, N. (2021). *Arkasındakilerle ve Türkiye’nin kayıplarıyla darbe*. MGVS Yayınları.
- Erbakan, N. (2022a). *Milli görüş iktidarı: niçin ve nasıl?* MGVS Yayınları.
- Erbakan, N. (2022b). *Adil ekonomik düzen: faizsiz bir dünya*. MGVS Yayınları.
- Erbakan, N. (2022c). *İslam birliği*. MGVS Yayınları.
- Erbakan, N. (2025). *Davam-ne yaptıysam Allah rızası için yaptım*. Yeni Devir Yayınları.
- Fanon, F. (2024). *Yeryüzünün lanetlileri*. (Çev. Ş. Süer). İletişim Yayınları.
- Foucault, M. (2019). *Hapishanenin doğuşu*. (Çev. M. A. Kılıçbay). İmge Kitabevi.

- Gramsci, A. (2014). *Hapishane defterleri*. (Çev. A. Cemgil). Belge Yayınları.
- Harvey, D. (2024). *Neoliberalizmin kısa tarihi*. (Çev. A. Onocak). Sel Yayıncılık.
- Herzl, T. (1997). *Der Judenstaat* (Reprint ed.). Dover Publications.
- Kara, H. (2020). Söylemden ideolojiye: Erbakan ve Millî Görüş. *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Dergisi*, 6(2), 178–194.
- Khalidi, R. (2006). *The iron cage: The story of the Palestinian struggle for statehood*. Beacon Press.
- Kimmerling, B. (1983). *Zionism and territory: The socioterritorial dimensions of Zionist politics*. University of California Institute of International Studies.
- Marx, K. (2019). *Das Kapital* (Çev. M. Selik). Flipper Yayıncılık.
- Mearsheimer, J. J., & Walt, S. M. (2007). *The Israel lobby and U.S. foreign policy*. Farrar, Straus and Giroux.
- Mert, N. (2007). *Merkez sağın kısa tarihi*. Selis Kitaplar.
- Nye, J. S. (2023). *Yumuşak güç: Dünya siyasetinde başarının araçları* (Çev. R. İ. Aydın). Serbest Akademi Yayınları.
- Pappé, I. (2006). *The ethnic cleansing of Palestine*. Oneworld.
- Peled, Y. (2015). Digital advocacy and the Israeli–Palestinian conflict. In S. C. (Ed.). *Handbook of digital politics* (ss. 70–85). Routledge.
- Said, E. W. (1998). *Oryantalizm* (Çev. N. Uzel). İrfan Yayınları.
- Sand, S. (2009). *The invention of the Jewish people*. Verso.
- Segev, T. (2000). *One Palestine, complete: Jews and Arabs under the British Mandate*. Henry Holt.
- Shafir, G. (1996). *Land, labor and the origins of the Israeli–Palestinian conflict, 1882–1914*. University of California Press.
- Stiglitz, J. E. (2002). *Globalization and its discontents*. W. W. Norton.
- Tuğrul, T. (2019). Millî Görüş mefkûresinde İslâm birliği ve D-8 – Teori ve pratik. *Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 23–49.
- Weber, M. (2023). *Ekonomi ve toplum (Cilt 1)* (Çev. L. Boyacı). Runik Kitap.
- Yavuz, M. H. (2003). *Islamic political identity in Turkey*. Oxford University Press.
- Yavuz, M. H. (2005a). Millî Görüş hareketi: Muhafız ve modern gelenek. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Cilt 6, İslamcılık* (ss. 591–603). İletişim Yayınları.
- Yavuz, M. H. (2005b). *Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Millî Görüş ve AK Parti* (Çev. A. Yıldız). Kitap Yayınevi.
- Yılmaz, M. (2022). Necmettin Erbakan örneğinde Türk dış politikasının İslamcı eleştirisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 5(2), 125–143.
- Zuboff, S. (2021). *Gözetleme kapitalizmi çağı*. (Çev. T. Uzunçelebi). Okuyan Us.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Necmettin Erbakan's political philosophy has long emphasized economic independence, resistance to imperialism, and the rejection of global hegemonic systems. Among the most distinctive features of his thought is his critique of Zionism, which he defined not merely as a nationalist ideology supporting the Israeli state, but as a global structure of ideological, economic, and political control. Erbakan positioned Zionism as a hegemonic system that operates through finance, media, politics, and culture, reinforcing economic dependency in the developing world and particularly within the Islamic geography. His discourse on Zionism was tightly interwoven with his vision for a just and independent global order.

Method: This study adopts a qualitative, interpretive approach grounded in political sociology and critical theory. It uses discourse analysis to examine Erbakan's speeches, writings, and policy implementations, particularly focusing on how his anti-Zionist rhetoric is constructed and mobilized across various political and ideological fields. The study also draws on dependency theory and Gramscian cultural hegemony to frame Erbakan's conceptualization of global structures of domination. Primary sources include Erbakan's published works and political statements, supported by secondary literature on Turkish political Islam and global political economy.

Findings: The study finds that Erbakan saw Zionism as a foundational pillar of a global exploitative system, influencing global finance through interest-based mechanisms, shaping political discourse through media monopolies, and undermining Islamic identity through cultural imperialism. His economic model, Adil Düzen, sought to eliminate interest-based transactions and encourage self-sufficient, state-supported industrialization. Furthermore, his establishment of the D-8 Organization aimed to build an alternative economic alliance among Muslim-majority nations. Domestically, his anti-Zionist discourse strongly shaped the mobilization strategies of the Millî Görüş movement and influenced voter behavior, especially during periods of economic crisis.

Discussion: Erbakan's discourse provoked significant controversy. While it resonated deeply among conservative and Islamist segments as an anti-imperialist resistance narrative, secular and pro-Western critics perceived it as conspiratorial and diplomatically risky. Internationally, his views on Zionism drew criticism from Western states and institutions, contributing to tensions in Türkiye foreign relations. Nonetheless, his framing of Zionism within a broader critique of global capitalism aligns with themes in dependency theory and Gramsci's notion of ideological hegemony, presenting a unique synthesis of Islamic economic thought and anti-globalist resistance.

Conclusion: Necmettin Erbakan's anti-Zionist rhetoric was not an isolated ideological stance but a central pillar of a broader political and economic vision. His portrayal of Zionism as a global instrument of domination informed his political actions, economic models, and foreign policy positions. Despite the polarizing nature of his views, they left a lasting impact on Turkish political thought and continue to influence both national and international discussions on sovereignty, justice, and resistance to Western hegemony.

Recommendations: Future research should further examine how Erbakan's discourse on Zionism has been reappropriated by subsequent political actors within and beyond Türkiye. Comparative studies between Erbakan's ideology and other anti-imperialist or anti-Zionist movements in the Muslim world could yield deeper insights into the global resonance of his ideas. Additionally, exploring how his economic and media critiques have adapted in the digital age of surveillance capitalism would help contextualize his legacy in current geopolitical frameworks.